

اصول اخلاقی در مشاوره

چکیده

در این تحقیق سعی شده به برخی اصول اخلاقی مؤثر در حیطه مشاوره پرداخته شود. بنابراین پس از ذکر مقدمه به اهمیت و ضرورت موضوع بحث پرداخته و سپس به بیان اصول اخلاقی مشاوره از زبان دانشمندان این فن پرداخته می‌شود و پس از آن به تعالیم اسلامی می‌پردازد. در نهایت با مقایسه دو دیدگاه علمی و دینی نتایج بحث را بیان می‌کند که از جمله آنها پذیرفتن وجدان اخلاقی از سوی دانشمندان و تناسب مقررات اخلاقی با سرشت انسانهاست.

مشکلات امروزی بشر بسیار پیچیده‌تر از گذشته است و حل آنها نیازمند تخصص، تجربه و آگاهی می‌باشد. برای دستیابی به نتیجه مناسب در فعالیتهای فردی، اجتماعی، آموزشی، اقتصادی، سیاسی و... نیازمند مشورت با افراد آگاه، متعهد و دلسوز هستیم. برای رسیدن به این هدف، ناگزیر از رعایت اصول اخلاقی و انجام فضایل مخصوص این امور و ترک رذایل آن به جهت دوری از مفاسد احتمالی مشاوره نادرست هستیم. گرچه وجدان اخلاقی سالم در انسان این امور را می‌شناسد، اما دستورات دینی کاشف از آن بوده برای رشد و سعادت دنیوی و اخروی انسانها آنها را در قالب "مقررات و اصول اخلاقی" به پیروان حقیقت معرفی می‌کند.

۱- مفهوم‌شناسی

الف) مفهوم اصل یا اصول اخلاقی

اصول در اینجا به قواعد کلی‌ای اطلاق می‌شود که اگر در مشاوره رعایت نشود مشاوره به هدف خود نمی‌رسد. البته باید گفت اصول، رهنمودهایی کلی برای سازماندهی برنامه‌هاست که از ارزشها و تجارب حرفه سرچشمه می‌گیرد. ۱.

اصول اخلاقی، به آن دسته از قواعد کلی در اخلاق گویند که مبنای رسیدن به هدف اخلاقی است.

ب) مفهوم مشاوره

تعاریف متعددی برای مشاوره از دیدگاه دانشمندان ارائه شده از جمله:

به رابطه حرفه‌ای میان یک مشاور و مراجع "مشاوره" گفته می‌شود. این رابطه معمولاً میان دو نفر است (اگر چه در بعضی مواقع مشاوره با بیش از دو نفر صورت می‌گیرد). این رابطه برای کمک کردن به مراجعان جهت درک و روشن کردن نظرات آنها در مورد زندگی خود و یاد دادن راه رسیدن به اهداف انتخاب شده فردی از طریق انتخاب راههای سنجیده با هدف حل مشکلات هیجانی برگزار می‌شود. ۲.

مشاوره صرف اطلاعات و پند و اندرز و تلقین افکار و عقاید به دیگران نیست، بلکه جریانی یاری دهنده، برای پیدا کردن راه حل مشکل خاص می‌باشد که در فرآیند آن مراجع با کمک مشاور به بررسی و تجزیه و تحلیل مشکل خود اقدام می‌کند و از موارد ناشناخته آگاه می‌شود و عوامل مزاحم را تغییر می‌دهد؛ لذا زندگی مطلوب‌تری فراهم می‌کند. برخی نیز مشاوره را نوعی افزایش بلوغی عاطفی و قبول مسئولیت عنوان کرده‌اند.

در هر صورت مشاوره، تعاملی دو طرفه میان مراجع و مشاور است که طی آن به مراجع کمک می‌شود پس از شناخت خویش، تصمیمات معقول و مقبولی اتخاذ کند.

بنابراین مراجع از طریق بحث و گفتگو دربارهٔ مشکلش تصمیم می‌گیرد و با شناخت بیشتر از خود و موقعیتش، تصمیم معقول و مناسبی اتخاذ می‌کند.^۳

بنابراین آنچه مهم است در نظر گرفته شود این است که مشاوره رابطه‌ای متقابل، توأم با تفاهم و صمیمیت است که یک طرف آن کارشناس یا مشاور است و طرف دیگر مددجو، یا مراجع که تمایل دارد مشکلش را بشناسد و حل کند و هدف نهایی آن ایجاد رفتارهای صحیح و حذف رفتارهای نابهنجار و از بین بردن افکار غلط است.^۴

۲- ضرورت و اهمیت اخلاق در مشاوره

قبل از پرداختن به این موضوع ابتدا باید اهمیت "مشاوره" را یادآور شویم تا جایگاه "ضرورت و اهمیت اخلاق" در فرآیند "مشاوره" روشن شود. در روایات مشاوره و مشورت گرفتن عین هدایت شمرده شده است: "الاستشارة عین الهدایة" ه امام علی(ع) می‌فرماید: "مشاوره پشتیبان انسان است، مشورت‌کننده از خطا و اشتباه مصون است."^۶

با توجه به جایگاه رفیع مشاوره که در روایات اسلامی به عنوان هدایت و همچنین سبب دوری از خطا و اشتباه و پشت گرمی انسان معرفی شده است مشخص می‌شود که عدم رعایت اصول اخلاقی، موجب می‌شود که هدف مشاوره تأمین نشده و حتی موجب ضرر و شکست مادی یا معنوی افراد شود.

البته در زندگی امروزی که معضلات و مشکلات به صورت پیچیده‌تری در عرصه‌های مختلف زندگی (فردی، اجتماعی، حقوقی، سیاسی، اقتصادی و...) بروز می‌کند و نیاز به مشاوره و مشورت کردن یک امر جدی تلقی می‌شود، عدم رعایت اصول اخلاقی موجب انحطاط انسانیت و بحران معنویت در جامعه می‌گردد و روح اعتماد و امید را سلب می‌کند.

رعایت ارزشها و اصول اخلاقی (بنابر اعتقاد ما) علاوه بر اصلاح دنیای افراد، سعادت و کمال ابدی را به دنبال خواهد داشت. جامعه‌ای که روابط در آن بر اساس اصول اخلاقی تنظیم شود از بسیاری از خطاهای رفتاری مصون خواهد بود، لذا آرامش و معنویت (دو خلاء مهم در زندگی امروز) و امید به آینده در تمام شئون جلوه‌گر خواهد شد.

رعایت اصول اخلاقی در فرآیند مشاوره، ارزش نهادن به کرامت انسانی و رعایت حقوق افراد به عنوان یک "انسان"، احترام قائل شدن برای حقوق فطری و اولیه بشر را به دنبال خواهد داشت. و رعایت حقوق انسانی "حس کرامت" جامعه بشری را رو به تکامل و فضیلت خواهد برد.

در تعالیم اسلامی رعایت "حقوق افراد" به منزله رعایت "حقوق خداوند" شمرده شده و ترغیب تعبّدی به این امر موجب اهمیّت و توجّه به این مسأله شده است؛ چنانچه امام علی(ع) در این رابطه می‌فرماید: "هر کس برای ادای حقوق بندگان خدا به پا خواست، این کار او را به سوی قیام به ادای حقوق خداوند می‌کشاند".^۷

در میان اندیشمندان، گاهی هدفهایی نظیر هدفهای زیر برای مشاوره ذکر می‌شود:

ایجاد فرصتی برای مراجع تا او را برای زندگی رضایت بخش‌تر و هدفمندتر آماده سازد.^۸

ایجاد انگیزه در مراجع جهت تغییر و اصلاح رفتار، درک فلسفه زندگی، مسئولیت‌پذیری و رسیدن به سلامت روانی.^۹

ایجاد اعتماد به نفس، تداوم روابط انسانی، عمل کردن در سطحی بالاتر و شکوفا شدن استعدادهای بالقوه مراجع.^{۱۰}

آیا این اهداف متعالی جز در سایه اصول اخلاقی به طور کامل قابل دسترسی هستند؟

آیا نیرویی قوی‌تر از وجدان اخلاقی می‌تواند فرآیند مشاوره را به سمت این اهداف هدایت نماید به نظر می‌رسد رعایت اصول اخلاقی در محقق شدن این اهداف، نقش عمده و اساسی دارد.

اصول اخلاقی در حیطه مشاوره

الف) اصول اخلاقی از نگاه اندیشمندان (دیدگاه علمی)

اندیشمندان در میان اصولی که برای "مشاوره" بر شمرده‌اند، به اصول اخلاقی و ارزشها نیز توجه داشته و برخی از آنها را ذکر کرده‌اند. اینها اندیشه‌های انسانهای آزاده و متعهدی بوده که در قبال انسانیت و جامعه انسانی احساس مسئولیت کرده‌اند که در ذیل به برخی از اصول اخلاقی در فرایند مشاوره اشاره می‌گردد:

۱- باید "مراجع" را به عنوان یک فرد انسانی پذیرفت و با او رفتاری

صمیمانه داشت و حقوق انسانی او را محترم شمرد. ۱۱

۲- باید "مراجع" در تصمیم‌گیری و قبول مسئولیت آزاد باشد. همچنین در

اختتام مشاوره همانند مشاور کاملاً مختار باشد. مشاور نیز باید از آنچه منجر

به تحمیل عقیده‌اش به مراجع می‌گردد، خودداری کند و الا مشاوره به مرحله پند

و اندرز تنزل پیدا می‌کند. ۱۲

تعصّب و غرور، خلاف آزادی هستند و اگر مشاور دچار غرور، تکبر یا تعصّب باشد در صدد است عقیده‌اش را به دیگران تحمیل کند.

۳- مشاور باید صلاحیت علمی لازم را داشته باشد و اصول و فنون مشاوره را بداند و گرنه در فرآیند مشاوره دچار مشکل خواهد شد و در واقع به مراجع خود یک نوع خیانت کرده است.

۴- صرف نظر از اینکه "مراجع" کیست یا رفتارش چگونه است، برای کمک و مشاوره آمده است؛ بنابراین او را با هر عقیده و ارزش، مذهب، طبقه اجتماعی، سن و سواد باید پذیرفت؛ چرا که مشاوره یک جریان مستمر یاری‌رسانی است و مراجع به عنوان یک انسان باید تکریم شود. ۱۳

۵- مشاور باید خود را در قبال "مُراجع" مسئول دانسته و بداند که مشکل او در اجتماع نیز اثرگذار است. و به این نکته توجه داشته باشد که مشاوره "دانش‌اندوزی" یا "دانش‌آموزی" نیست.

بنابراین اگر قادر به حل مشکل نبود باید فرد را به متخصص ارجاع دهد. ۱۴

۶- زمانی که "مُراجع" هنوز به کمک نیازمند است، نباید او را رها کرد و جلسه مشاوره را ختم کرد.

۷- مشاور باید نیازهای اساسی مراجع را به او بشناساند و معرفی کند. تا بدین وسیله نگرانیهای مراجع کشف و برای آنها راه حل در نظر گرفته شود. ۱۵

۸- مشاور باید حافظ اسرار مراجع باشد و از آنها سوء استفاده نکند. ۱۶ البته این مطلق نیست، بلکه در مواردی رازداری اخلاقی است و در مواردی خیر. مثلاً هنگام شرکت در برنامه‌های آموزشی - تربیتی کنفرانسها و سمینارها، مواردی که قانون افشای اطلاعات را مقرر می‌سازد و... اینها از مواردی است که رازداری مطلوب نیست، همچنین در مواقعی نظیر نگهداری اطلاعات برای سوابق و تشکیل پرونده جایی که فرد محتاج حمایت مشاور است. ۱۷

۹- مشاور باید نقش خود را به درستی و آشکارا برای مراجعان و مؤسسه‌ای که در آن کار می‌کند، بیان نماید تا مجبور نباشد انتظارات مؤسسه را بر اهداف فردی مراجع ترجیح دهد و در این راستا از روابط بدون ضوابط بپرهیزد. ۱۸ انجمن روان‌شناسان آمریکایی ضوابط اخلاقی خاصی برای مشاوران در نظر گرفته‌اند که در حیطة اخلاق حرفه‌ای جا می‌گیرد. ضوابط اخلاقی انجمن آمریکایی مشاوره و پیشرفت (AACD) از این قرار است: ۱۹

الف) مشاور باید نسبت به مراجع صداقت داشته باشد.

ب) در تمامی زمانها به "انسان" احترام بگذارد و مورد حمایت قرار دهد.

ج) رفتار او مغایر با انتظاراتی که ایجاد کرده، نباشد مثلاً حسّ رازداری را در مراجع ایجاد کرده اما خودش رازدار نباشد.

د) رازداری مشاور موجب جلب مراجعان و عدم رازداری موجب عدم اعتماد مراجعان خواهد بود، لذا مشاور باید رازدار باشد.

۱۰- مشاور باید کسب منش صحیح را سرلوحه کار خود قرار دهد و سختکوش و پر تلاش باشد و صداقت را فراموش نکند. ۲۰

۱۱- سوء استفاده جنسی حتی با توافق کامل طرفین غیراخلاقی است و اثر مخرب روی مراجع دارد. ۲۱

ب) اصول اخلاقی مشاوره در نگاه دینی

برخی از اصول اخلاقی مطرح شده در "دین" در حیطه مشاوره لازم به نظر می‌رسد و برای اینکه اهداف یک مشاوره سالم تأمین شود، چاره‌ای جز رعایت آنها نیست. در این قسمت به بعضی از آن اصول اخلاقی اشاره می‌کنیم:

۱- صداقت و راستی

رعایت "صداقت" در تمامی مراحل مشاوره از سوی طرفین (مشاور و مراجع): در روایات آمده است: "النجاه فی الصدق؛ نجات و رستگاری با راستگویی است." ۲۲؛ "اجلّ شیء الصدق؛ بزرگ‌ترین چیز، راستی است." ۲۳.

آنچه از سخنان گهربار امام علی(ع) بر می‌آید این است که برای رستگاری و به نتیجه رسیدن امور، بزرگ‌ترین چیزی که باید رعایت شود "صداقت" و راستی است و در غیر این صورت نتیجه کار ما "نجات" نخواهد بود، بلکه شکست و حرمان است و از آنجایی که هدف اصلی، در مشاوره، راهنمایی مراجع برای موفقیت در حل مشکلاتش می‌باشد، رعایت صداقت از سوی مشاور تأمین‌کننده این هدف و عدم رعایت آن به منزله شکست مشاوره می‌باشد.

امام علی(ع) در این رابطه می‌فرماید: "من غشّ مستشیره سلب تدبیره؛ کسی که با مشورت کننده‌اش خالص نباشد تدبیرش ربوده خواهد شد." ۲۴

۲- امانتداری

در فرآیند مشاوره رعایت اصل "امانت" بسیار مهم است و از نظر تعالیم دینی، انسانی که امانتدار نباشد خیانتکار و فریبکار است که مرتکب شنیع‌ترین کارها شده است. به طوری که ثمره و نتیجه دین، امانتداری معرفی شده است: "ثمره الدین الامانة؛ میوه دین امانت است." ۲۵ و همچنین "خیانت"، فریب و از زشت‌ترین خوی‌ها شمرده شده است: "الخیانة غدور: خیانت فریب است" ۲۶ و "اقبح الاخلاق الخیانة؛ زشت‌ترین خوی‌ها خیانت است." ۲۷

و حتی به این نکته اشاره شده که خیانت و برادری (دوستی صمیمانه) با هم قابل جمع نیستند و این نشان می‌دهد که در امر مشاوره که نیاز به برقراری یک ارتباط صمیمانه و تفاهمی برای کمک به مراجع و حل مشکل او است؛ اگر خیانت

راه پیدا کند دیگر هدف تأمین نخواهد شد. "لا تجتمع الخيانة و الاخوة: خیانت و برادری با هم جمع نشود." ۲۸.

این خیانت می‌تواند در گفتار یا کردار فرد باشد؛ چرا که دروغگویی، تبلیغات سوء و نادرست مشاور برای کار خود، عدم رازداری می‌تواند یک نوع خیانت محسوب شود. همان طور که سوء استفاده جنسی، عدم صلاحیت علمی لازم مشاور و ارجاع ندادن مراجع به متخصص در موارد عدم تشخیص صحیح، رها کردن مراجع وقتی هنوز به کمک ما نیازمند است، و... به نوعی خیانت محسوب می‌شود.

بنابراین خیانت مشاور بزرگ‌ترین بدبختی و شرّها را پدید خواهد آورد. امام علی(ع) در این رابطه فرموده است: "خیانة المستسلم و المستشير من اقطع الامور و اعظم الشرور و موجب عذاب السّعیر؛ خیانت کسی که مردم کارشان را به او وامی‌گذارند و از او نظرخواهی می‌کنند از شنیع‌ترین کارها و بزرگ‌ترین شرها و پدید آورنده عذاب آتش سوزان است." ۲۹

در این سخن گهربار به عذاب اخروی این کار نیز اشاره شده است.

البته عنوان "ظلم و ستم" نیز گاهی برای "خیانت" به کار می‌رود: "ظلم

المستشير ظلم و خیانة: ستم کردن به مشورت کننده، ظلم و خیانت است." ۳۰.

عدم رازداری نیز از اموری است که نوعی خیانت محسوب شده و انسانها از آن منع شده‌اند: "المذیع و الخائن سواء؛ کسی که رازی را افشا کند و کسی که خیانت کند یکسانند" ۳۱.

در روایات ما به رازداری اهمیّت داده شده و رأی صحیح و انتخاب درست در نگه داشتن رازها شمرده شده است: "الرأی بتحصین الاسرار؛ رأی صحیح به این است که رازها محکم نگهداری شود" ۳۲.

و عدم رازداری موجب تباهی کار و از بین رفتن نتیجه مطلوب معرفی شده است: "من افشى سرک ضیع امرک؛ کسی که راز تو را فاش کند کارت را تباه می‌سازد" ۳۳.

همچنین کسی که خیانت در مشاوره را پیشه خود قرار داده و نسبت به مسلمین فریبکار باشد، شایسته مشورت و نظرخواهی دانسته نشده است؛ چنانچه پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: "من غشّ المسلمین فی مشورة فقد برئت منه؛ آنکه در مشورت کردن نسبت به مسلمانان بدخواهی و خیانت نماید من از او بیزارم" ۳۴.

امام حسین(ع) در این رابطه می‌فرماید: "الصدق عزّ... و السّرّ امانة..؛ راستگویی عزت... و رازداری امانت است..." ۳۵

انسان امین مورد اعتماد بوده و در سخن و کردار امانتدار است.

۳- مسئولیت‌پذیری

خیرخواهی و حسّ مسئولیت‌پذیری در مقابل همهٔ بندگان خدا و به دیدهٔ یک "برادر" به آنان نگریستن، گرچه همواره مطلوب دین بوده است اما در امر مشاوره یک ضرورت است. برای رسیدن به اهداف مشاوره که در واقع یاری کردن به مراجع برای شناخت و حل مشکلش می‌باشد.

اهمیت این مسئله آن قدر زیاد است که امام سجّاد (ع) یکی از خصلت‌های پسندیده که برای بستگانش از خداوند طلب می‌نماید همین خیرخواهی و مسئولیت‌پذیری است: "... و هدایهٔ مسترشدهم و مناصحهٔ مستشیرهم....؛ (آنان را توفیق ده) که هدایت کنند طالبان حق را و برای مشورت‌جویان خیرخواه باشند" ۳۶.

همچنین امام علی(ع) در این رابطه می‌فرماید: "فانّ معصیة النّاصح الشّفیق العالم المجرّب تورث الحسرة و تعقب الندامة؛ همانا نافرمانی از دستور نصیحت‌کنندهٔ مهربان دانا و با تجربه، حسرت را موجب می‌شود و پشیمانی را به دنبال دارد" ۳۷.

همانطور که از کلام حضرت امیر(ع) مشخص است مهربانی و دلسوزی و خیرخواهی به همراه تجربه و دانش و در واقع مسئولیت‌پذیری حرفه‌ای به صلاح فرد است و نتیجهٔ مطلوب به همراه دارد، به طوری که ترک این مشاوره موجب

حسرت و پشیمانی و اندوه می‌شود که چرا از چنین فرصت خوبی استفاده نکرده تا به نتیجه دلخواه و مناسب برسد.

همچنین می‌فرماید: "علی‌المشیر الاجتهاد فی الرأی؛ برطرف مشورت است که تلاش خود را در درستی رأی بنماید." ۳۸.

این سخن حضرت نیز ناظر به اهمیّت مسؤلیت‌پذیری است که تلاش در این راستا از وظایف اخلاقی مشاور است. و در غیر این صورت اصلاً مشاوره بی‌نتیجه خواهد بود و حتی ممکن است آثار مخربی روی مراجع بگذارد.

پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: "انسک الناس نسکاً انصحهم جیباً و اسلمهم قلباً لجميع المسلمین؛ عابدترین مردم کسی است که نسبت به همه مسلمین خیر خواهد تر و پاکدل‌تر باشد." ۳۹.

۴- توجه به کرامات انسانی

یکی از مهم‌ترین اصول اخلاقی ارزش قائل‌شدن برای کرامت انسانی و احترام‌گذاشتن به مراجع و رعایت حقوق و تکریم جایگاه او به عنوان یک شخصیت انسانی است. البته اصل کرامت یکی از مواردی است که اسلام به آن توجه خاصی داشته است. قرآن کریم می‌فرماید: "و لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ؛ ما فرزندان آدم را کرامت و ارزش بخشیدیم." ۴۰.

همان طور که قبلاً ذکر شد امام علی(ع) در این رابطه می‌فرماید: "هر کس برای ادای حقوق بندگان خدا به پا خواست، این کار او را به سوی قیام برای ادای حقوق خداوند می‌کشاند." ۴۱

از این حدیث گرانبها احترام به حقوق دیگران فهمیده می‌شود که در حد رعایت حقوق الهی مهم شمرده شده است.

همچنین حضرت می‌فرماید: "لا تکن عبد غیرک و قد جعلک الله حراً؛ بنده غیر نباش در حالی که خدا تو را آزاد آفرید." ۴۲

رعایت آزادی نیز ناظر به کرامت انسان است و ارزشی است که خداوند برای انسان قائل بوده و به او برتری و آزادی بخشیده است. در دین مبین اسلام ارزش نهادن به دیگران همپایه گرامی‌داشتن و ارزش گذاشتن به مقام الهی است.

پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: "من أكرم أخاه فأنما يكرم الله: کسی که برادر [مؤمن] خود را گرامی دارد در حقیقت خدا را گرامی داشته است." ۴۳

۵- احترام به مددجو

مشاور باید به جهت رعایت حقوق انسانی مراجع، او را تحقیر نکند و به دلیل اشتباهاتش او را سرزنش ننماید: امام صادق(ع) در نکوهش سرزنش و تحقیر

دیگران می‌فرماید: "من انب مؤمناً انبه الله فی الدنيا و الاخره؛ هر کس مؤمنی را سرزنش کند، خدا او را در دنیا و آخرت سرزنش کند." ۴۴.

در دین مبین اسلام به خوش‌رفاقتی سفارش فراوان شده است. از جمله خوش‌رفاقتی را بدرقه رفیق بر شمرده‌اند، همانگونه که حضرت علی(ع) با یک کافر ذمی در مسیری همسفر بود و به خاطر بدرقه او، چند قدمی از دو راهی که وقت جدا شدن آنها بود، بیشتر به دنبال او رفت و این عمل را سفارش پیامبر(ص) به عنوان خوش‌رفاقتی خواند. ۴۵.

از این حکایت نتیجه می‌شود که در امر مشاوره برای اختتامیه جلسه مشورت باید همچون رفیقی شفیق و دلسوز، تا انتهای نتیجه‌دهی کار همراه مراجع بود تا حق مشورت ادا شود.

ج) مقایسه میان دو دیدگاه

در مقایسه دیدگاه علمی و دینی در زمینه اصول اخلاقی مشاوره چند نکته به نظر می‌رسد:

۱- دو دیدگاه با یکدیگر تعارض ندارند، بلکه اغلب در دیدگاه دینی مباحث عمیق‌تر و وسیع‌تر بحث شده، در حالی که دامنه دیدگاه علمی محدودتر است. به دیگر سخن، در دیدگاه دینی اصل و مبناها بیان شده، اما مطالب در دیدگاه علمی، جزئی‌تر بحث شده و از موارد همان اصول به حساب می‌آید. نظیر اینکه در

دیدگاه علمی به عدم سوء استفاده جنسی، صلاحیت علمی لازم مشاور و... اشاره شده، اما در دیدگاه دینی تحت عنوان "صداقت" از آن بحث شده است.

۲- گرچه به نظر می‌رسد غربیان نسبت به ورود "دین" در مباحث علمی، رغبت چندانی ندارند، اما از مباحث اخلاقی (و البته اخلاق مذهب نه اخلاق سودمحور، یا منفعت‌طلب و یا اخلاق اجتماعی) بهره‌هایی در این زمینه برده‌اند. به بیان دیگر ارزشهای مطرح شده ناظر به اخلاق دینی و الهی می‌باشد.

۳- آنچه در این میان به دست می‌آید این است که اگر چه دانشمندان سعی نموده‌اند در مباحث علمی، با زبان علمی صحبت کنند اما در برابر "وجدان اخلاقی" تسلیم شده‌اند. و این خود ناظر به این مطلب است که یک نوع قوانین فطری و وجدانی از اخلاق در نوع بشر نهادینه شده است که همگی را به انجام فضایل و ترک رذایل فرا می‌خواند، و دستورات دینی کاشف از همان فطرت اخلاقی انسانهاست؛ و البته گاهی هم نقش تفسیر و تعیین مصداق را برای این قوانین به عهده دارد. نظیر اینکه در دیدگاه علمی مطرح می‌شود که مشاور باید کسب منش صحیح را سرلوحه کار خود قرار دهد، اما چگونگی آن، مشخص نیست؛ در حالی که قوانین مربوط به "منش و رفتار صحیح" به طور مبسوط در دیدگاه دینی بحث می‌شود و حدود آن با دستورات اخلاقی مذهبی مشخص می‌گردد.

۴- در نهایت باید این طور گفت که دستورات دینی - اخلاقی تنها برای حیات اخروی انسان تنظیم نشده است. بلکه برای تأمین سعادت، امنیت و رفاه این دنیا نیز بوده است، و باید گفت برای تنظیم روابط یک جامعه انسانی، ناگزیر از دستورات اخلاقی و معنوی در کنار قوانین حقوقی و مادی هستیم. و این مطلب را "عقل و دانش بشر" تأیید می‌کند. (ولو ناخواسته و غیر مستقیم)

البته باید توجه داشت هرچند اصول مربوطه در دیدگاه علمی با دیدگاه دینی تعارض چندانی ندارد، اما در مقام عمل و اجرا، تناقضاتی وجود دارد و معمولاً راهکارهای علمی در زمینه مشاوره توجهی به حلال و حرام‌های شرعی نمی‌شود و برخی دستورات و راهکارهای مشاوره‌ای نزد اندیشمندان، به ویژه اندیشمندان غربی، با فضایل و ارزش‌های اخلاقی اسلام در تعارض است. از این رو مشاوران محترم باید در امر مشاوره به این مهم توجه نموده و از ارائه راهکارهای خلاف شرع و ضد ارزش پرهیز نمایند، هر چند از نگاه غربی‌ها، مشکلی نداشته باشد.

۵- حقوق فطری و اولیه بشر در تنظیم قوانین اخلاقی جامعه توسط اندیشمندان مدّ نظر بوده است، اصولی نظیر: "اصل کرامت انسانی، حق آزادی" از این قبیل است. اصل و مبنای بسیاری از دستورات مذهبی و اخلاقی بر صحت گذاشتن به این مطلب می‌باشد، چرا که مقتضای عدالت الهی متناسب بودن مقررات و قوانین تشریحی با خلقت تکوینی انسان است.

مشاوره را جریان و فرآیندی یاری‌دهنده برای پیدا کردن مشکلات مراجع از طریق خود آگاهی و بالابردن بینش مراجع دانستیم و داشتن مهارت علمی و عملی و اخلاقی را در این امر لازم معرفی کردیم. در این راستا، اصول اخلاقی مشاوره را قواعد کلی از اخلاق دانستیم که در حیطه مشاوره بایستی رعایت شود تا مشاوره به اهداف خود برسد اهدافی نظیر ایجاد فرصت مناسب برای مراجع جهت درک بهتر زندگی، تغییر و اصلاح رفتار، درک فلسفه زندگی، ایجاد اعتماد به نفس، تداوم روابط انسانی و مسئولیت‌پذیری و....

بنابراین به ذکر برخی اصول اخلاقی مطرح شده در میان دانشمندان پرداختیم و تعدادی از این اصول که در دین مقدس اسلام در روایات معصومین ذکر شده بود را بر شمردیم؛ گرچه این موارد، تعداد اندکی از دستورات اخلاقی اسلام است که حیطه‌های مختلف را در نظر داشته و برنامه انسان‌سازی خود را در جنبه‌های گوناگون ارائه داده است.

اصولی نظیر کرامت انسانی، احترام و ارزش قائل شدن برای مراجع و رعایت حقوق و تکریم جایگاه او به عنوان یک انسان، اصل آزادی و محترم شمردن او به عنوان یک انسان؛ در اخلاق الهی بسیار مهم معرفی شده و به آن سفارش شده است. علاوه بر آن خیرخواهی، مسئولیت‌پذیری، امانت و صداقت نیز جزء امور سفارش شده برای اصلاح روابط انسانی است. آنچه از مقایسه دو دیدگاه علمی و دینی نتیجه می‌شود، تسلیم دانشمندان و اهل علم در برابر "وجدان اخلاقی" و فطرت پاک انسانی است که دستورات دینی نیز ناظر به آن و

کاشف از تفاسیر آن می‌باشد. البته چارچوبه این قوانین اخلاقی (گرچه به طور فطری فضایل و رذایل و راه شناختن آنها در انسان نهاده شده است) و تعیین مصداق و تفسیر آن از طریق دستورات دینی میسر است. چرا که مقتضای حکمت و عدالت الهی همین است؛ یعنی آنگونه که انسان خلق شده است متناسب با نیازها و خویها و آنچه برای رشد و کمال او لازم است؛ مقررات و قوانین شرعی وضع شود. امید است شناخت این اصول اخلاقی در مشاوره، عواطف معنوی افراد را بیشتر مورد توجه قرار داده و برای پیشرفت جامعه انسانی (هم مادی و هم معنوی) مفید باشد.

سوتیترها

تعصّب و غرور، خلاف آزادی هستند و اگر مشاور دچار غرور، تکبر یا تعصّب باشد در صدد است عقیده‌اش را به دیگران تحمیل کند.

۳- مشاور باید صلاحیت علمی لازم را داشته باشد و اصول و فنون مشاوره را بداند و گرنه در فرآیند مشاوره دچار مشکل خواهد شد و در واقع به مراجع خود یک نوع خیانت کرده است.

امام علی(ع) در این رابطه می‌فرماید: "من غشّ مستشیره سلب تدبیره؛ کسی که با مشورت کننده‌اش خالص نباشد تدبیرش ربوده خواهد شد".

مشاور باید به جهت رعایت حقوق انسانی مراجع، او را تحقیر نکند و به دلیل اشتباهاتش او را سرزنش ننماید: امام صادق(ع) می‌فرماید: "هر کس مؤمنی را سرزنش کند، خدا او را در دنیا و آخرت سرزنش کند".

دستورات دینی - اخلاقی تنها برای حیات اخروی انسان تنظیم نشده است. بلکه برای تأمین سعادت، امنیت و رفاه این دنیا نیز بوده است، برای تنظیم روابط یک جامعه انسانی، ناگزیر از دستورات اخلاقی و معنوی در کنار قوانین حقوقی و مادی هستیم.

اصولی نظیر کرامت انسانی، احترام و ارزش قائل شدن برای مراجع و رعایت حقوق و تکریم جایگاه او به عنوان یک انسان، اصل آزادی و محترم شمردن او به عنوان یک انسان؛ در اخلاق الهی بسیار مهم معرفی شده و به آن سفارش شده است.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱ - میشل گیبسون، مبانی مشاوره و راهنمایی، ترجمه باقر ثنایی، ص ۶۱،
- ۲ - جورج، روانشناسی مشاوره، ترجمه رضا فلاحتی و محسن حاجیلو، ص
- ۳ - شفیع آبادی، فنون و روش‌های مشاوره، ص ۲۹،
- ۴ - پورشجاعی، بنیان‌های کاربردی در مشاوره، ص ۱۲،
- ۵ - نهج البلاغه، حکمت، ۲۱۱،
- ۶ - آمدی، غررالحکم، ج ۱، ص ۵۸۴،
- ۷ - همان، ص ۲۸۳،
- ۸ - هوارد، چالش‌ها بی با مشاوره و روان درمانی، ترجمه محمدرضا تمسکی و حسین علیزاده، ص ۸۳،
- ۹ - پورشجاعی، بنیان‌های کاربردی در مشاوره، ص ۱۶.
- ۱۰ - جورج - کریستیانی، روانشناسی مشاوره، ص ۱۵ تا ۱۹ و ۹،
- ۱۱ - نیک زاد - مهرآرا، زمینه راهنمایی و مشاوره در تعلیم و تربیت، ص ۱۹۲- جورج، کریستیانی، روانشناسی مشاوره، ص ۴۰۵،

۱۲ - همان، ص ۱۹۳

۱۳ - گلدارد، مفاهیم بنیادی و مباحث تخصصی در مشاوره، ترجمه دکتر

سیمین حسینیان، ص ۲۰۵

۱۴ - همان، ص ۱۹۶-۲۰۵

۱۵ - هوارد، چالش‌هایی با مشاوره و روان‌درمانی، ص ۱۲۳

۱۶ - همان، ص ۱۱۵

۱۷ - گلدارد، مفاهیم بنیادی و مباحث تخصصی در مشاوره، ص ۱۹۴

۱۸ - جورج - کریستیانی، روانشناسی مشاوره، ص ۳۳

۱۹ - همان: ص ۴۰۰

۲۰ - مشیل گیبسون، مبانی مشاوره و راهنمایی، ص ۲۷۵

۲۱ - هوارد، چالش‌هایی با مشاوره و روان‌درمانی، ص ۹۳

۲۲ - آمدی، غررالحکم، ج ۱، ص ۶۳۵ و ۶۳۷

۲۳ - همان.

۲۴ - همان، ص ۵۸۹،

۲۵ - همان، ص ۴۱۸،

۲۶ - همان، ص ۳۴۸،

۲۷ - همان، ص ۳۴۹،

۲۸ - همان، ص ۳۴۹،

۲۹ - همان، ص ۳۴۸،

۳۰ - آمدی، ۱۳۸۳: ص ۵۸۷،

۳۱ - همان: ص ۳۴۷،

۳۲ - همان: ص ۵۱۷،

۳۳ - همان: ص ۵۱۸،

۳۴ - محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ص ۲۹۰۸،

۳۵ - دشتی، فرهنگ سخنان امام حسین(ع)، ص ۳۵،

۳۶ - صحیفه سجّادیه، دعای ۲۶، بند ۱، ص ۱۷۷،

٣٧ - نهج البلاغه، خطبه ٣٥، ص ٦١،

٣٨ - آمدی، غررالحکم، ج ١، ص ٥٨٨

٣٩ - کلینی، کافی، ص ٢٣٨،

٤٠ - اسراء/، ٧٠،

٤١ - آمدی، غررالحکم، ج ١، ص ٢٨٤،

٤٢ - نهج البلاغه، نامهٔ ٣١: ص ١٦١،

٤٣ - محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ص ٥١٥٨،

٤٤ - کلینی، کافی، ص ٥٩،

٤٥ - همان: ص ٤٩٥.